

Magyari Tivadar

Vállalkozástörténetek az átmenetben¹

Narratívák és melléknarratívák, „férfias” és „nőies” elbeszélések, elhivatottsági, áldozati, kényszerpályás, életművészi stb. elmondásai annak, ami erdélyi vállalkozók egyéni magyarázata, (ön)igazolása, önbátorítása, vállalkozói ars poeticája. Erről szól egy új kötet nagyobbik része, Kiss Tamás kolozsvári szociológus munkája. Alapja: következetes élettörténet-elemzés.

A vállalkozásnarratívák amolyan történetek a történetben, s kiderül, hogy az 1989 utáni, valamilyen okból és valamilyen módon vállalkozni kezdők biográfiájának „albiográfiái”. Az elbeszélt vállalkozói történet nem ágyazódik egy koherens élettörténeti narratívába, és mintha az egyéni életutak megkettőződnenek, s 1990-től egy teljesen új életről beszélnének az interjúalanyok. Ez a fajta „életváltás” már önmagában csigázza a kutató kíváncsiságát, érdeklődését.

Az elemző új élethelyzetekkel találkozik (az elbeszélés szintjén), egy új korban. Ebben a felismerésében eltér Kuczai Tibor felfedezésétől, aki a későbbi vállalkozók előéletében (*elő-élettörténetében*) olyan elemeket talált, amelyek arra utalnak, hogy a majdani vállalkozókat már azt megelőzően olyan pályakép jellemezte, amely az önállósodás, kezdeményezés irányát jelentette. Kiss Tamás szerint a vállalkozás feltételeihez jutott mostani elbeszélők maguk (s maguk számára is) alakítják narratíváikat abba az irányba, hogy életük valóban a célirányosság képét mutassa. A vállalkozás ezeknek az embereknek az életében új jelenség, és az előéletük olyan történetei, amik mai helyzetük előzményeiről szólnának, szintén ma mondott, a kutató számára kreált történetek, megélések – a múlt megélései a vállalkozói jelenben. Ezekre maguk az interjúalanyok is rácsodálkoznak.

A kutató tizenkét „vállalkozói narratívát”, illetve „elbeszélési stratégiát” (saját kifejezései) elemmez ki a meghallgatott történetekből. Következetes biográfia-elemző: nem hagyja, bármilyen kísértő is lenne, hogy maguk a „gazdasági” tények akarjanak „kiderülni” a feltárolt történetekből. Ilyen módon válik szimpatikussá szövege, és kiforrottá a követett módszer: a könyv nem a vállalkozói stratégiákról szól, hanem vállalkozók *elbeszélési* stratégiáiról.

Merésznek, de kifejezőnek, és végül is helyénvalónak tartjuk a vállalkozói narratívák gyakoriságáról szóló részt (40. o): a narratívák közötti kapcsolatok feltárása, az ábrázoló modell az egyik *legkisszamásosabb* része a tanulmánynak (ha a szerző előadásait, kutatásait és eddigi publikációit tekintjük). Az, hogy „a self made man narratíva, az önerőből feltört vállalkozó története

---

1. Kiss Tamás: Vállalkozástörténetek Erdélyben. In Kovács Éva (szerk.): *A gazdasági átmenet etnikai térképei*. Budapest, 2004, TLA, PTE-BTK.

bizonyult az interjúzás és az elemzés során a legerősebb elbeszélési stratégiának, a vállalkozással kapcsolatos diskurzusok legjelentős csomópontjának” (39. o) nem meglepő, de az elemzés egyik nagy eredménye, hogy e domináns elbeszélés motívumain túl le tudta fejteni a többi tizenegy típusú narratívát. A biográfiák tipologizálásának az egyik legnagyobb problémája éppen az szokott lenni, hogy mind az elbeszélő, mint pedig a kutató már az interjú folyamán becsúszik egy domináns, „szokásos” viszonyulási sémába, és a tipológiák már csak ennek nuanszairól szólnak. Persze már ennyi is *eredmény*, de ennek a kötetnek az érdekessége – s a típusok fejezetenkénti bemutatásából ez gazdagon kiderül –, hogy a tipológia túllép a nuanszolás korlátain. További eredmény: a szerző pontos kijelentéseket tud tenni a különböző narratíva-típusok kombinációiról.

A típusok és kombinációik leírásában a társadalmi nemek viszonyrendszeréről szóló szempontok is érvényesülnek (de nem csak azok). Ebben a szerző valóban a kötet szerkesztője, Kovács Éva (és egyébként Melegh Attila) tanítványának minősül: ők az elvándorlók narratíváiról szóló tanulmányukban mutattak rá, hogy az elbeszéléseknek is van társadalmi neme, és ezt a tulajdonságukat külön érdemes elemezni.

A tipológiában az időtengely is érvényesül – pontosabban fogalmazva: az elemző *hagyja, hogy érvényesüljenek* azok a szakaszolások, amelyek jellemzően különítik el az egyes elbeszélés-stratégiákat, és – hogy mi engedjünk az ontológiai kísértésnek – magukat az egyes *tényleges* vállalkozói pályákat.

A kötet második fele, a „második könyv” több kisebb tanulmányt tartalmaz a villányi borvidékről, szintén narratíva-elemzés nyomán, ugyanazzal a tisztsággal, cukrozás- és adalékmentesen, módszertani következetességgel, a biográfiai módszer iránti tisztelettel. A szerkesztő – és mentor – előszavából kiderül, hogy két távoli tájról szóló tanulmányok mi okból kerültek egy kötetbe. Mégis akár könyvkiadói baklövésnek is tekinthető az, hogy mindez együtt van. Kiss Tamás 128 oldala külön kötettel gazdagíthatta volna ebben a csupa-CV világban (vö. József Attila: „csupa-csósz világban”) az erdélyi szociológus szakmai életrajzát.